

moralo, tako mdr. po drugi vojni celo uživač Matisse, Žid Chagall, komunist Picasso. Pri nas je za zdaj edini relevantnejši slikar tega časa še vedno Stane Kregar, toda prav evforija nasilnega protežiranja dejavnosti kot take je že rodila nezaželene stranske učinke. Resnejši in ambicioznejši mlajši ustvarjalci, ki so se intenzivneje posvetili temu področju, se že pritožujejo nad nenadno razplojenimi diletanti, ki so tu zaslužili velik denar in se obnašajo kot trgovci v templju.

Stroka je torej pred novo preizkušnjo, za katero upam, da jo bo uspešno opravila v imenu tistega poslanstva, ki ji ga njena etika narekuje. Strankarska politika pa je pred novo avanturo, v kateri ima levica že na vesti socrealistično izkušnjo, desnici pa se očitno zdi, da mora kot Nejeverni Tomaž vrtati po ranah toliko časa, da se ponovno odprejo.

Strah pred vsečno skromnostjo

Tomaž
Brate

Narava stroke, kar pomeni čas, ki preteče od ideje – zasnove pa do opredmetenja te misli, je pri arhitekturi tista, ki v prvi vrsti preprečuje navidez aktualna reagiranja na dogajanja okrog nas. Zato tudi navzven paradoksalna situacija, ko najbolj politična od vseh umetnosti, obtežena z imperativom perennitnosti, na prvi pogled sploh ne reagira na nova in »nova« razmerja znotraj političnega, družbenega, kulturnega... univerzuma v novi državi. S političnostjo določene umetnostne veje sem imel v mislih predvsem odnose med naročnikom in snovalcem, med projekcijo naročnikovih želja in manevrom ustvarjalca, ko poskuša vsaj del žrtvovane duše preliti tudi v osebno avtorsko poetiko. Pogled na graditeljske monumente preteklosti pokaže, da je večina duhovnih voditeljev velikih sprememb povezana tudi s širino v tistem smislu, ko se vizija avtorja in naročnika ni nujno skladala, pa je popuščanje načeloma šlo v prid končnemu izdelku, arhitekturi, ki jo danes pišemo z veliko začetnico.

Projiciranje duhovnih stanj družbe v graditeljsko umetnost se po navadi izkazuje v dveh ekstremih: prvi pol je vsekakor arhitektura ode; grandiozne zasnove in realizacije, ki tudi za ceno kvalitete posegajo po nekako predpisanem izrazu, po slogovni opredelitvi oziroma izraznem jeziku, ki manifestira politična stremjenja naročnika. Na drugem delu te osi ekstremov pa je nekakšen fluid razmerij med politiko, kulturo in družbo, podzavestna in nikdar naglas izrečena težnja, ki za razliko od prej izpostavljenega »političnega« na prvo mesto postavlja »nacionalno«. Površnemu opazovalcu je druga možnost gotovo bližja in všečnejša, je pa vsaj toliko »nevarna« kot prva; morda v veliki meri njene pasti odseva prav stanje slovenske arhitekture v tem času pred in po...

Da izvzemanje arhitekture iz uveljavljenih tokov sprememb ustvarjanja, pogojenih s spremembami v družbi, ni le samovšečna poza in sklicevanje na zamik, ki ga terja izvedba, kaže tudi pogled stroke – njenega kritičnega segmenta – na obdobja, ki so se Slovencem arhitekturno zgodila pred lastno državo. Že kar precejšnje število let je preteklo od spoznanja

(jasno pa ne pri vseh), da ocenjevanje arhitekture ne more izhajati iz nacionalnih parametrov, da, skratka, ne obstaja slovenska arhitektura, pač pa le arhitektura, ki je nastala v Sloveniji. Dalje, arhitektura tega prostora ni z banalnimi sredstvi uporabljala »slavilne poezije« ter da je pregled in valorizacija tistega, kar je kljub vsemu obteženo s pezo hvalnice, potrebno zastaviti s čistim pogledom strokovnega ratia, ne pa z novorevolucionarnimi zamegljenimi destrukcijami.

Arhitektura, v primeri od nekaterih drugih segmentov umetnosti, govori univerzalni jezik. Pri tem gre sicer še vedno ločevati internacionalno-ekspanzionistično arhitekturno govorico, ki je generirana tudi z gospodarsko, politično in kulturno prevlado, ter nekakšne nadjezikovne žepe, pri katerih ne obstajajo geografske meje, ampak meje, ki jih definira svetloba, pokrajina in tradicija. Ta segment vpetosti Slovenije v določen geografsko-kulturni prostor je pomembno izpostavljati in ohranjati, ker se je v vseh političnih konstalacijah in modnih trendih znotraj stroke ohranjal.

Omenjena dva pola (političen in nacionalen »stil«) pa kljub vsemu dobivata čedalje širši zamah v arhitekturi tega ozemlja. Ker graditeljske teme in poudarjeno obujanje nacionalnega koincidirata s spremembami v političnem prostoru, bi lahko ta kontekst uporabili kot prvo refleksijo družbenih sprememb v sferi graditeljske umetnosti. Konkretno to pomeni intenzivno novogradnjo religioznih objektov. Res je, da je obravnava te problematike zaradi skoraj popolne odsotnosti cerkve kot graditeljske teme v minulih desetletjih delikatna. Hkrati pa je res, da prav vsi objekti tega programa, ki so v Sloveniji nastali v zadnjih letih (in ki še intenzivneje nastajajo), ne dosegajo osnovnih elementov za uvrstitev v razdelek kvalitetne arhitekture. Naj bo to vključevanje simbolike po vsaki ceni, ki običajno rezultira v banalnost; rušenje krajinskih konstant; ali pa prevečkrat pozabljena vzgoja vizualne in nasploh kulture tako imenovane laične javnosti prav skozi objekte intenzivnejšega percipiranja. Vzrok tega problema sicer tiči v dolgoletni tabu temi in s tem odsotnosti kvalitetnih ustvarjalcev stroke iz tega programskega dela arhitekture. Nadaljevanje, ki iz tega »prej« kaže v »potem«, pa dobiva dokaj nenavadne konotacije. Pred arhitekturo in prostor se postavlja sposobnost razumevanja te problematike; logika, po kateri bi le avtobusni šofer naredil najboljšo postajo. Na drugem koncu osi pa je nacionalno. Revival Plečnika, ki je sicer nesporno kvaliteta, in z njim povezane bolj ali manj prikriti misli, da je prav to »slovenska nacionalna arhitektura«, so le del problema. Vsaj v tej meri je prisotna nekakšna ponižno zadržana skromnost, ki pod pretvezo nezmožnosti konkuriranja s tehnologijo in kapitalom, na katerega mejimo, posega skoraj že h klavzuri cenene všečnosti navznoter in lamentacij navzven. Skratka, podoba arhitekture, ki jo simbolizira malce okoren korak in zgrbljen stas s sklonjeno glavo.

Strah pred všečno skromnostjo nikakor ni poziv k razsipnosti tako forme kot investicije. Je le strah pred podzavestnim odrivanjem dejanskega soočanja s »konkurenco« istega svetlobno-krajinskega okvira. Kvalitetni vrhovi arhitekture iz Slovenije iz tega okvira v zadnjih sto letih niso izstopili. Zato je tudi nesmiselno govoriti o vračanju. Upajmo pa, da je tisti »potem« že v kanalih normalnega, v nasprotjem obstaja velika možnost, da všečna skromnost mednarodno razumljiv jezik kvalitetne arhitekture prevede v eksotično govorico lokalizmov, ki so tako nerazumljivi kot nezanimivi.